

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی

پایان نامه برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد (M.Sc)

رشته علوم اجتماعی

گرایش مردم شناسی

عنوان

تحلیلی مردم شناختی کارکرد ایزد بانوان در ایران باستان

مورد مطالعه (آناهیتا ، سپندارمذ ، چیستا ، دایانا)

استاد راهنما

جناب آقای دکتر محمد همایون سپهر

استاد مشاور

جناب آقای دکتر سعید آقایی

پژوهشگر

آزاده آقا رضا کاشی

بهار ۱۳۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم بہ پدر و مادر عزیزم

بہ پاس زحمات بی دریغشان

آزادہ۔ آقارضا کاشی

تشکر و سپاس گذاری:

از استاد ارجمند جناب آقای دکتر محمد هایون سپهر و استاد مشاورم جناب آقای دکتر آقایی که من را در تهیه و تنظیم

این پایان نامه یاری داده اند.

همچنین از این عزیزان و میکان

۱- زنده یاد پر فخور محمد حسین فرجاد استاد بازنشسته دانشگاه تهران و استاد پاره وقت دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه آزاد

تهران مرکز (روحش شاد و یادش گرامی)

۲- خانم اعظم بنت مسؤل کتابخانه دانشگاه تهران- دانشکده ادبیات

۳- خانم شیرین مشیری مسؤل روابط عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز- دانشکده علوم اجتماعی

۴- خانم لیلا رحمانی مسؤل دفتر گروه مردم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز- دانشکده علوم اجتماعی

۵- آقای ابوالقاسم حاتمی، مدیر اسبق بخش پیش از تاریخ موزه ایران باستان و استاد باستان شناسی دانشکده علوم

اجتماعی تهران مرکز.

آزاده- آقارضا کاشی

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب آزاده آقارضا کاشی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۹۰۰۷۴۷۰۰۸ در رشته علوم اجتماعی- مردم شناسی که در تاریخ ۹۲/۲/۲۴ از پایان نامه خود تحت عنوان : تحلیلی مردم شناختی کارکرد ایزد بانوان در ایران باستان مورد مطالعه (آناهیتا،سپندارمذ،چیستا،دایانا) با کسب نمره ۱۸/۵ و درجه عالی دفاع نموده ام .

بدینوسیله متعهد می شوم:

- ۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط این جانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و..) استفاده نموده ام. مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
- ۲- این پایان نامه قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر، یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل ، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم .
- ۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ : ۹۲/۲/۲۴

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم آزاده آقارضاکاشی پایان نامه خود دفاع نموده و با

نمره ۱۸/۵ به حروف هجده و نیم با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	مقدمه
۵	فصل اول : کلیات طرح
۶	۱-۱- بیان مسئله
۶	۲-۱- اهداف پژوهش
۷	۳-۱- انگیزه تحقیق
۷	۴-۱- روش تحقیق
۷	۵-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق
۸	۶-۱- سوالات تحقیق
۸	۷-۱- پیشنهاد تحقیق
۱۲	فصل دوم : ادبیات تحقیق
۱۳	بخش یکم : مطالعات نظری
۱۳	۱-۲- خصوصیات جغرافیایی ایران
۱۵	۲-۲- نخستین ساکنان فلات ایران
۱۹	۳-۲- عیلامی ها
۱۹	۴-۲- کاسی ها
۲۰	۵-۲- لولوبی ها
۲۰	۶-۲- گوتی ها
۲۰	۷-۲- اورارتویی ها
۲۲	۸-۲- دین ایرانیان
۲۴	۹-۲- زبان در ایران باستان
۲۵	۱۰-۲- نژاد ایرانیان
۲۶	۱۱-۲- زن در پیش از تاریخ ایران
۲۷	بخش دوم : چارچوب نظری
۲۷	۱۲-۲- کارکردگرایی
۲۸	۱۳-۲- معنی کارکردگرایی
۲۹	۱۴-۲- مهم ترین اصول مکتب کارکردگرایی عبارتند از

۳۰ کیلفورد گیرتز (مردم نگاری تفسیری)
۳۱	فصل سوم : روش تحقیق
۳۲ ۱-۳- روش تحقیق :اسنادی و کتابخانه ای
۳۳ ۲-۳- در تحقیقات تاریخی
۳۴	فصل چهارم : یافته‌های تحقیق
۳۷ ۱-۴- بخش یکم : اسطوره ها
۳۹ ۲-۴- اسطوره چیست؟
۴۰ ۳-۴- تعریف اسطوره
۴۱ ۴-۴- کارکرد اسطوره
۴۲ ۵-۴- کاربرد اسطوره چیست؟
۴۳ ۶-۴- برای چه اسطوره به وجود آمد؟
۴۴ ۷-۴- مبانی اساسی بینش اساطیری
۴۴ ۸-۴- کهن الگو از دیدگاه دکتر مهرداد بهار
۴۶	بخش دوم :ایزد بانوان در جهان باستان
۴۶ ۹-۴- زن در پیش از تاریخ جهان
۵۰ ۱۰-۴- نظام مادر سالاری
۵۳ ۱۱-۴- مادر کبیر
۵۴ ۱۲-۴- ریشه و تاریخ ازدواج
۵۵ ۱۳-۴- زن و رابطه آن با آتش
۵۶ ۱۴-۴- انسان امروز در سوگ بزرگ مادر اولیه
۶۰ ۱۵-۴- پریان ، نوعی از ایزد بانو
۶۳	بخش سوم :ایزد بانوان در ایران باستان
۶۳ ۱۶-۴- نام ایزدبانوان معروف ایران
۶۶ ۱۷-۴- الهه مادر در ایران
۶۷ ۱۸-۴- آثار مادر سالاری در ایران
۷۱ ۱۹-۴- جایگاه زنان در ایران باستان
۷۲ ۲۰-۴- زن در شاهنشاهی ایران
۷۳ ۲۱-۴- زن در گاهان این گونه توصیف شده است

۷۴	بخش چهارم: آناهیتا.....
۷۴	۲۲-۴- اردوی سور آناهیتا.....
۷۷	۲۳-۴- آناهیتا ، آب های نیرومند و بی آرایش.....
۷۸	۲۴-۴- تقدس آب در بین ایرانیان.....
۷۹	۲۵-۴- علت ظاهر شدن آناهیتا در زمان کورش.....
۸۲	۲۶-۴- تعلق خاطر داریوش به آناهیتا.....
۸۲	۲۷-۴- آبان یشت (یشت ۵).....
۸۵	۲۸-۴- آناهیتا در کتیبه های هخامنشی.....
۸۷	۲۹-۴- داستان بی بی شهر بانو.....
۸۷	۳۰-۴- آناهیتا و کوه بی بی شهر بانو.....
۸۸	۳۱-۴- آناهیتا در متون پهلوی.....
۹۱	۳۲-۴- آناهیتا در باورهای پیش از زرتشت.....
۹۳	۳۳-۴- آناهیتا از نظر اشپیگل.....
۹۴	۳۴-۴- پرستشگاه های ناهید.....
۱۰۲	۳۵-۴- تثلیث ایرانیان در نظریه ژرژدومزیل.....
۱۰۲	بخش پنجم: سپندارمذ،چیستا ، دایانا.....
۱۰۲	۳۶-۴- ایزدبانوسپندارمذ:.....
۱۰۵	۳۷-۴- سپندارمذ را چرا دختر اهورامزدا می دانند؟.....
۱۰۶	۳۸-۴- زن،زمین و باروری.....
۱۰۸	۳۹-۴- ایزدبانو،چیستا:.....
۱۱۰	۴۰-۴- ایزد بانو، دایانا.....
۱۱۲	۴۱-۴- رستگاری با دایانا.....
۱۱۴	فصل پنجم : نتیجه گیری و مشکلات تحقیق و منابع
۱۱۵	۱-۵- نتیجه گیری :.....
۱۱۹	۲-۵- مشکلات تحقیق.....
۱۲۰	۳-۵- عکسها.....
۱۳۰	۴-۵- منابع کتابهای مورد استفاده قرار گرفته :.....
۱۳۴	۵-۵- منابع مقاله و پایان نامه های مورد استفاده قرار گرفته:.....
۱۳۵	چکیده انگلیسی.....

چکیده

رساله پیش رو تحلیلی دین پژوهی می باشد و نقش باورها و اعتقادات دینی اسطوره ای و پژوهشی انگاره ای و نمادین تفسیری است . اینکه در اعتقادات مردمان پیش از تاریخ و تاریخ ایران باستان الاله های مادری وجود داشته اند که به عنوان خداوند مورد ستایش و پرستش قرار می گرفتند. از جمله آنها ، آناهیتا، سپندارمذ، چیستا و دایانا می باشد مردمان باستانی با توسل و نذر و نیاز به این الاله ها سعادت ، خوشبختی و نعمت را خواستار بوده اند. و هر کدام از این الاله ها وظیفه ویژه ای داشته است. آناهیتا الاله بارندگی و زاینده گی بوده است . سپندارمذ الاله زمین است و در اساطیر زمین زن و آسمان مرد تصور می شده است و چون زمین قدرت تولید داشته است به آن صفت زنانه داده اند . چیستا ایزد بانویی که می آموزد باید از کدام راه رفت تا به سعادت رسید و ایزد علم و دانش نیز شناخته می شود. و ایزد بانو دایانا که به دین نیز معروف است در سر پل چینود به صورت زنی زیبا برای درستکاران و به صورت زنی زشت چهره برای انسانهای گناهکار در می آید. و انسانهای درست کار با اجازه دایانا از پل چینود رد می شوند . آیا این ایزدبانوان ریشه مشترکی دارند و کارکرد آنها چه بوده است؟

واژگان کلیدی: ایران باستان، مردم شناختی، ایزد بانوان، آناهیتا، سپندارمذ، چیستا، دایانا

مقدمه

انسان در طول تاریخ همواره ذهنیتی دینی داشته است و برای ترس و نگرانیهای خود خدایان متعددی را به وجود آورده است. و غم غربت در این دنیا را با ساختن ایزدان و ایزد بانوان سعی میکرده تسکین دهد. غم جدایی از مادر اولیه از هستی و گوهر آفرینش را با ساختن مجسمه هایی قابل تحمل می کرده است گورهایی کشف شده اند که نشان می دهد انسانها به صورتی که درشکم مادر بودند به همان صورت دفن می شده اند و به خاک می سپاردند زیرا خاک مادر انسانها تلقی می شده است. در این رساله به چهار ایزد بانو پرداخته شده است .

چرا زنان در گذشته از اهمیت و ارج خاصی برخوردار بودند. در جوامع بدوی زن وظایف بسیار مهمی داشته ، گذشته از اینکه مادر فرزندان بوده است نگهبان آتش نیز بوده است. به نظر گیریشمن زنان حتی سازنده ظروف سفالین و وسایل ابتدایی کشاورزی نیز بوده اند. زنان حتی به

مقام روحانیت نیز میرسیده اند . بسیاری از آتشکده ها در قبل از اسلام پرستشگاه های این ایزد بانوان بوده اند که بعد از اسلام تبدیل به مسجد شده اند. و ایران همواره با پدیده خشکسالی دست به گریبان بوده است و اینکه خدای باران و آب آنها را در نظر مردم از ارزش و جایگاه ویژه ای برخوردار بوده است و چون ایرانیان کشاورز بوده اند زمین برای آنها حکم مادر را داشته است و خدای زمین سپندارمذ نیز از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده است. و ایرانیان باستان و سایر مردم جهان به الهه مادر احترام ویژه ای می گذاشتند. (انسان روی زمین می زیست و آن را موجودی زنده می دانست . مخلوقات دیگر نیز از آن قدم به عرصه وجود می گذاشتند . فعالیت زن ، یعنی آفریدن ، پروریدن و کامل کردن را انسان در موجود دیگری نیز مشاهده کرد. در زمین در این عامل حیات آدمی از موجودی زاده شده که در طول حیاتش از او به عنوان مادر یا زن یاد کرده است . او در پی یافتن ارتباطی معنوی و روحی بین زن و زمین بود و این ارتباط را در پیکرکهای الهه به ظهور و تجلی رسانید. (حاتمی ، ۱۳۸۴: ۶۷)) ایرانیان باستان به علم و دانش اهمیت زیادی می دادند و چیستا ایزد بانوی علم و دانش دارای مقام و ارزش زیادی بود. و به وجدان که راه اهوراورد را روشن میکند و ایزد بانویی است که در سر پل چینود به کمک و یاری نیکوکاران

می آید و به آن دایانا و یا دین می گویند. و اما امروزه این ایزدان در زندگی مردم نقش بسیار کمی را دارند. پیشرفت تکنولوژی و علم نقش زیادی در این فراموشی داشته است. (جهان نوین خدایانش را رها کرده است. انسان نوین خدایانش را از صحنه بیرون رانده است و آنچه را در دوران پیشین با بخت، احساس، سودا، تعهد، و با جاذبه شخصی، وفاداری به ارباب و خیر خواهی و اخلاق فرهمند تعیین می شده است، عقلانی کرده است و تابع محاسبه و پیش بینی پذیرش ساخته است. (کوزر، ۱۳۸۰:۳۱۸)) در این رساله به این مطالب توجه می شود که زنان چه وظیفه ای داشته‌اند:

- ۱- بارداری، زایش یا فرزند آوری، شیر دهی و نگاهداری و تربیت فرزندان توسط زنان نظام یافت.
 - ۲- جمع آوری ریشه های نباتی و میوه های وحشی و دانه های خوراکی را زنان انجام می دادند.
 - ۳- نگهداری از آتش و ساخت ظروف سفالی و ابزارهای ابتدایی کشاورزی و وسایل خراش و تراش اموری زنانه بود.
 - ۴- شناخت دانه های وحشی غذایی مانند گندم و جو و کاشت و داشت آنها و شناخت فصول جهت نظم در امور کشاورزی و باغداری یکسره کاری زنانه بود.
 - ۵- شناخت گیاهان شفابخش و مداوای بیماران و ارتباط با نیروهای نامرئی و جهان جادویی و احتمالاً خواندن اوراد و رموز جادویی در اختیار زنان بود (همایون سپهر، ۱۳۹۱))
- در فصل اول کوشیده شده است تا کلیات طرح رساله از جمله بیان مسئله و تحقیق و هدف و روش و پیشینه پژوهش را بررسی کند. اینکه محقق به دنبال چه هدفی بوده است و چرا این موضوع را انتخاب کرده است و چه کسانی در باره این موضوع کار کرده اند.
- در فصل دوم ادبیات تحقیق است که موقعیت جغرافیایی و انسانی ایران و نژاد و زبان و دین و مذهب و عقاید را معرفی کند و اینکه از کدام چارچوب نظری استفاده شده است.
- فصل سوم از روش تحقیقی که در رساله استفاده شده است را بررسی میکند. روش تحقیق در این رساله اسنادی و کتابخانه ای می باشد.

فصل چهارم یافته های تحقیق است. این چهار ایزد بانو چه خصوصیات و ویژگیهایی داشته اند. نقش و کارکرد مردم شناسی آنها چه بوده است. و به چه علت در اکثر نقاط ایران وجود داشته اند. فصل پنجم به نتیجه گیری و فهرست منابع و مشکلات پژوهش می پردازد.

فصل اول :

کلیات طرح

۱-۱- بیان مسئله

در عهد باستان و ایران باستان خدایان متعددی وجود داشته اند اما الاهی مادر از جایگاه ویژه ای برخوردار بوده است. که نقش بسیار مهمی در باروری و ایجاد محصولات کشاورزی داشته است به طوری که از این مجسمه ها بصورت نمادین می خواستند که زمینهای آنها محصولات بیشتری بدهد. و در این رساله به این مسئله پرداخته شده است که رابطه زن با محصولات و حاصل خیزی و باروری چه بوده است. و اینکه چرا هفتمین ماه سال که آبان ماه است را به نام الاهی باران آناهیتا گذاشته اند. علت این نام گذاری چه بوده است. رابطه ماه آبان با آناهیتا در چه چیزی می تواند باشد. رابطه کشاورزی با زن چه بوده است و اصلا چرا اولین خدایان مونث بوده اند. انسان چه احتیاجی به پرستش این ایزد بانوان داشته است و اینکه از سیبیری تا دره سند و مخصوصا در آسیا این پیکرکهای ایزد بانوان پیدا شده است معروف ترین آنها به نام ونوس ویلندورف است که در اطریش یافت شده است و قدمت آن به بیش از ۲۵۰۰۰ سال پیش می رسد.

در زمانی که ارتباطی بین قاره ها نبوده است چگونه همزمان انسانهای پیش از تاریخ این الاهی ها را می ساخته اند و پرستش می کرده اند. چه ارتباطی بین زنان و این الاهی ها است. چرا کمتر مجسمه ای پیدا شده که مرد باشد. چرا سعی شده است که در این الاهی ها قدرت زایش و فرزند آوری را نشان بدهند. چگونه ارتباطی بین زمین و مادر وجود داشته است. پژوهشگر کوشیده است که با راهنمایی استادان خود و مطالعه کتابها و پایان نامه هایی که در این مورد کار شده است به جواب این پرسشها برسد. هر چند که محقق نتوانسته است جا پای استادان و دانشمندان بگذارد و به کاملی از عهده تمامی جوابها بر بیاید اما تمامی سعی و کوشش شده است که رساله ای علمی و دانشگاهی باشد.

۱-۲- اهداف پژوهش

۱- به جایگاه و اهمیت زنان در ایران باستان پی برده شود.

۲- به چه علتی این الاهی های مادر در ایران یافت شده اند و به تعداد زیاد.

۳- سایر پژوهشگران بتوانند از این رساله استفاده کنند.

۴- چرا در زمان حال این مجسمه ها پرستش نمی شوند و آیا به نوعی دیگر در آمده اند؟

۵- این پرستش در نهاد انسان بوده است و یا اینکه به وسیله آموزش به سایر نقاط انتقال داده شده است.

۱-۳- انگیزه تحقیق

پژوهشگر با مطالعه کتاب شناخت و هویت زن ایرانی در گستره پیش از تاریخ و تاریخ نوشته شهلا لاهیجی و مهر انگیز کار در سال ۱۳۸۹ به مسائل الاهی ها و مخصوصا در ایران باستان علاقه مند شد و اینکه نویسندگان این کتاب از راهنماییهای دکتر ارفعی استفاده کرده اند که محقق سخنان ایشان را در شبکه ۴ تلویزیون که در مورد تاریخ ایران باستان بود را دنبال می کرده است و در یک مهمانی به صورت اتفاقی افتخار دیدن دکتر ارفعی را داشته است و خانمهای لاهیجی و کار با مشاوره و کمک ایشان این کتاب گرانبها را نوشته اند. و محقق به تاریخ ایران از سالهای قبل علاقه مند بوده است.

۱-۴- روش تحقیق

روش تحقیق این رساله اسنادی و کتابخانه ای می باشد و مشاوره با آگاهان این موضوع از جمله استاد راهنما جناب آقای دکتر محمد همایون سپهر می باشد.

۱-۵- اهمیت و ضرورت تحقیق

با توجه به جذابیت موضوع و اینکه مربوط به ایران می باشد برای سایر دانشجویان و علاقه مندان کاربرد داشته باشد. (چنین به نظر میرسد که پرستش مادر - خدایان از آسیای غربی ، دشت های روسیه جنوبی و دره دن آغاز شده و سپس با مهاجرت اقوام آسیایی به اروپای مرکزی و شرقی به آنجا نفوذ کرده است . شواهد گوناگون و تندیسهای فراوانی که از سراسر اروپا و آسیا و پاره ای از نقاط افریقا به دست آمده حاکی از آن است که سنت پرستش مادر - خدایان کهن

ترین سنت مذهبی بین اقوام گوناگون در جهان بوده است. (گویری، ۱۳۸۵: ۱۷) و مردم شناس باید تلاش کند که آن آداب و سنتهایی که در حال فراموش شدن است را یاد آوری و ثبت کند. و در این غروبی که بیشتر یادگارهایی که به صورت آثار باستانی و رسم و آیین باقی مانده است را چون سپیده صبح دوباره احیا کند.

۱-۶- سوالات تحقیق

- ۱- زنان چه جایگاهی در ایران باستان داشته اند؟
- ۲- علت اینکه زنان به عنوان اولین خدایان مورد پرستش قرار می گرفتند؟
- ۳- این پرستش الاهی مادر در نهاد انسان است یا به وسیله اشاعه گسترش یافته است؟
- ۴- در تمام نقاط ایران این مجسمه ها یافت شده است؟
- ۵- پادشاهان ایران باستان به چه انگیزه ای قبل از جنگ از این الاهی ها در خواست می کردند که در جنگ پیروز شوند؟
- ۶- نقاط اشتراک این الاهی ها در چه چیزی است؟
- ۷- در حال حاضر نیز باز این الهه ها مورد پرستش مردم ایران قرار می گیرند؟

۱-۷- پیشینه تحقیق

در باره ایزد بانوان چندین رساله گرد آوری شده است که من در پژوهشم از تعدادی از آنها استفاده کردم.

از جمله:

- ۱- خانم گلنار شیبانی از دانشگاه شیراز - دانشکده ادبیات و علوم انسانی در سال ۱۳۸۸- به نام ایزد بانوان ایران - چین و ژاپن به راهنمایی استاد خانم دکتر کتابیون ثمیرانیان در این رساله به نقش کلیدی مادر خدایان در بسیاری از اساطیر ملل مختلف پرداخته شده است اهمیت این مادر خدایان در میان اقوام باستانی به اندازه ای بود که در تثلیث خدایان مهم حتما مادر خدایی نیز دیده می شد

ارتباط ایزد بانوان با آب گیاه و زمین همه دال بر نقش مهمتر آنها یعنی مادری است. این رساله در پنج فصل گردآوری شده است.

۲- آقای حسین ابراهیمیان واقع نژاد از دانشگاه شیراز -تحصیلات تکمیلی در سال ۱۳۷۴-به نام ایزد بانوان ایران و بین النهرین به راهنمایی استاد آقای دکتر محمود رضا دستغیب این رساله به بررسی اوصاف ایزد بانوان این دو سرزمین مهم و تاریخی می پردازد. به همین منظور نخست سابقه تاریخی ایران و سرگذشت بومیان ساکن آنجا و چگونگی ارتباطشان با عیلام و بین النهرین بررسی شده است و پس از آن در مورد چگونگی مهاجرت آریایان از دشتهای شمال و ، واژه آریا و دو قوم ماد و پارس که برای متحد کردن ایران گام برداشتند صحبت به میان آمده است.

۳- خانم شیرین سعادت اسکندری از دانشگاه الزهرا تهران - دانشکده هنر در سال ۱۳۸۸-به نام مفاهیم اسطوره ای ایزدان و ایزد بانوان در تمدنهای شرق باستان (مصر- هند - بین النهرین - عیلام - ایران)

به راهنمایی استاد خانم دکتر رقیه بهزادی

این رساله به ایزدبانوان مشترک این تمدنها و مطالعه تفاوتها و شباهتهای مفهومی عملکردی و ظاهر آنها می پردازد. در این بررسی همه ایزدان و ایزد بانوان تمدنهای مذکور مورد بررسی قرار نگرفته اند بلکه تنها به ایزدان و ایزد بانوان که نقش عملکردی و مفهومی داشته اند پرداخته است.

۴-خانم نرجس رضایی پور از دانشگاه شیراز -دانشکده ادبیات و علوم انسانی در سال ۱۳۸۹- به نام بررسی مقایسه ای نقش زنان (اسطوره ای مذهبی واجتماعی) در ایران باستان و مصر باستان این پایان نامه از ۴ فصل تشکیل شده است . فصل اول مقدمه ای کوتاه در مورد تمدنهای باستانی ایران و مصر است .فصل دوم زنان ایران باستان و فصل سوم زنان مصر باستان و فصل چهارم نتیجه گیری است .

به راهنمایی استاد خانم دکتر کتایون ثمیریان

۵- خانم عارفه پور سیف از دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز-دانشکده هنر و معماری در سال ۱۳۸۹- به نام: شناخت و تحلیل ایزد بانوان در اساطیر ایران باستان به راهنمایی آقای دکتر اردشیر صالح پور در این پایان نامه تمامی ایزدان و ایزد بانوان مورد بررسی قرار گرفته است. از دیدگاه هنری و نقش آنها در اسطوره های ایرانی .

۶- خانم زهره رستمی از دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز - دانشکده هنر و معماری گروه نقاشی در سال ۱۳۸۵- به نام: ایزد بانوان پیکره های زن پیش تاریخی به راهنمایی آقای دکتر ناصر آراسته در این پایان نامه بیشتر به نقش الهه مادر در پیش از تاریخ جهان پرداخته شده است و از جنبه هنری و زیبایی شناختی به این موضوع پرداخته است .

۷- خانم نغمه حسینی از دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات در سال ۱۳۸۹- به نام: توصیف ایزد بانوان اوستایی بر اساس دو متن آبان یشت و ارت یشت استادراهنما آقای دکتر محسن ابوالقاسمی و استاد مشاوره خانم دکتر زهره زرشناس رساله دکتری رشته فرهنگ و زبانهای باستانی ایران در این رساله بررسی دو ایزد بانوی برجسته اوستایی به نامهای آناهیتا و اشی است. اردوی سور آناهیتا ایزد بانوی پیش زرتشتی و همتای سرسوتی است. همچنین سرسوتی او را در آغاز تجسم آنها و نماد زایش و باروری بوده است. پس از تلفیق با ایشتر - ایزد بانوی سامی - آناهیتا ویژگی های او را به ارث میبرد و به الهه جنگ و تجسم سیاره زهره تبدیل می شود.

نام این ایزد بانو در کتیبه های هخامنشی آشکار می شود و آیین پرستش وی به مرزهای غربی ایران میرسد. اشی را نیز باید ایزد بانویی پیش از زرتشتی دانست. او را ایزد بانو نیکبختی و خوش اقبالی می دانند. دو یشت به آناهیتا و اشی اختصاص یافته است. در این رساله این دو یشت اوستایی حرف نویسی و ترجمه شده اند و واژه نامه ای برای آنها تهیه شده است .

۸- مقاله الهه مادر و تجلی آن در پیکرکهای پیش از تاریخ - از ابولقاسم حاتمی در این مقاله بیشتر از دیدگاه باستان شناسی فرهنگی به نقش الهه های زن پرداخته شده است و اینکه چرا مجسمه های الاهی های مادر به تعداد زیاد در نقاط مختلف ایران وجود داشته است نویسنده مقاله که خود باستان

شناس است به این موضوع رسیده است که این مجسمه ها نقش باروری و حاصل خیزی را داشته اند. این مقاله در مجموعه مقالات موزه ایران باستان ۱ چاپ شده است در سال ۱۳۸۴

۹- مقاله زنان میراث دار سفره های هفت سین و نذری - از دکتر محمد همایون سپهر در این مقاله که در چند نشریه از جمله فرهنگ چاپ شده است به نقش زنان در طول تاریخ ایران و ارتباط آن با سفره ها پرداخته است و اینکه سفره ها سمبلی از زمین کشاورزی هستند و زنان به عنوان اولین کشاورزان تاریخ نقش خود را همچنان طی هزاران سال حفظ کرده اند. زمین در این مقاله زن تصور شده است و این محصولی که تولید می کند همانند فرزندی است که از دل خاک سر در می آورد. و نقش زنان در تولید محصولات کشاورزی و ارتباط آنها با سفره های نذری و هفت سین. نویسنده در این مقاله که به صورت جزوه مردم شناسی اعتقادات دینی در دانشگاه تهران مرکز دانشکده علوم اجتماعی و روانشناسی تدریس می شود به نقش کارکردی و مردم شناختی زنان و ارتباط آن با کشاورزی پرداخته است.

پژوهشگر از تمامی کتابها و تعدادی از پایان نامه ها استفاده کرده است و تشکر و سپاس از تمامی نویسندگان این آثار و قصد دارد کارکرد ایزد بانوان را از دیدگاه مردم شناسی با تکیه به چهار ایزد انجام دهد. و پایان نامه هایی که محقق مطالعه کرده است هیچکدام از دیدگاه مردم شناسی به موضوع ایزد بانوان نپرداخته اند البته اشاراتی بود که من در این رساله از آنها استفاده کرده ام. و تمامی کتابهایی که در فصل پنجم نام آنها آمده است مورد استفاده اینجانب بوده است که مهمترین آنها کتاب شناخت و هویت زن ایرانی از شهلا لاهیجی و مهر انگیز کار و جزوه مردم شناسی اعتقادات دینی دکتر محمد همایون سپهر و آناهیتا از سوزان گویری بیشتر مورد کاربرد رساله قرار گرفته است.